

१०७
४(A)

ग्रन्थनामः-
कर्तृनामः-
विषयः-

अथ

“सापिण्ड्यमञ्जरी”

“भट्टनागे श्वरः”

धर्मशास्त्रम्

Sapindiyamanjari

107
4 (A)

५३

१०७
४(A)

९

मिति

समीः पितृमात्रार्थकत्वे यथाज्ञेयं ॥ सापिंड्यं । समानः एकः पिंडो यस्य स पिंडः ॥ तस्य मातुः सापिंड्यं ॥ सापिंड्यं
मिति यावत् । निवर्तते निर्गच्छतीत्यर्थः ॥ अथवा उत्तरार्थमेवं व्याख्येयं । तयोर्वधूवरयोर्मतापंचमीचित्तं
तस्मात्पिंड्यं तत्मातृपितृसंबन्धीयं सापिंड्यं निवर्तते इति । वरस्यापि पितुः पिंड्यं मातृकेनैव दाभवेत्
पिंड्यमेव वरस्येन दुभयं पितृतः स्मृतं ॥ स्त्रियोपि मातुर्यत्पिंड्यं मातृकेनैव दाभवेत् । उभयेतधि
कन्याया मातृतः परिकीर्तितं ॥ इति शंकरकृत सापिंड्यनिर्णयोक्तेः ॥ वचनद्वयेपि । अपिशब्देन स्वे
तरस्मापीत्यर्थः । वरकन्याशब्दोपि स्वेतरोपलक्षणको ॥ मातृतः पंचमादूर्ध्वं पितृतः सप्तमात्त
या । सापिंड्यं निवर्तते सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥ इति स्मृत्यंतराच्चेति । तथा च पितृसापिंड्यं मातृसापिंड्यं
चेति द्विर्नैव सिध्यं । अत्र केचित् । सापिंड्यशब्दोऽस्त्वर्थकः । लेपभाजश्चतुर्थ्याद्याः पित्राद्याः पिंडमाभि
नः । पिंडः सप्तमस्तोषासापिंड्यं साप्तपौरुषं । इति मातृमातृकेः । तथा च एकस्य देवदत्तस्य पित्रा
दयः षट्पुत्रादयः षट् पुत्रस्य पिंडा भवन्तीत्याहुः । तन्न समंजसं विवाहानुपयुक्तत्वात् ॥ असेपिंडं च

१ तस्य पिंडं देन सह पित्रादयः षट्पुरुषा इति विलोमार्थकत्वेन २१

१ विवाहेतु १

साप्तपुरुष

पितृतः सप्तमात्तपुरुषात्परां । मातृतः पंचमादूर्ध्वं सप्तमानार्थगोत्रजां । इति स्मृत्या सप्तमं पराया पंचमं
विवाहवेनेत्येकः । किंच मातृकुले पिंसापिंड्यं विधिरेव स्यात् ॥ मातृमातृसापिंड्यस्य सप्तपुरुषपर्य
वसानत्वोक्तेः । किंच वरं प्रति मातृषट्कन्यायाः सापिंड्यं न स्यात् । तत्पिंडं दातुं वरस्य सप्तमत्वं
यतेः ॥ वस्तुतस्तु । सापिंड्यशब्दो योगिकः । पिंडो देहे जपापुष्पे निवापे सित्त्वे कपिचेति विश्वकोश
नानार्थकत्वेति । योगस्तु श्लोकव्याख्यायां दर्शितः । अत्र संपिंड्यशब्दोऽर्थकः । निवापार्थो देह
र्थकश्चेति । निवापेनामपिंडा निष्पत्तीयादिति विहितपिंडदानोपायसितश्राधादिः ॥ तत्र केचि
न्निवापार्थं वंशीकृत्य लक्षणं वदन्ति ॥ केचिद्देहार्थकत्वं वंशीकृत्य वदन्ति ॥ तन्निरूपणमग्रे
रिष्यामः ॥ ननु अत्र वधूवरयोर्मयग्रहणमनर्थकं । सगोत्रत्वं वत्सापिंड्यस्य सति योगिकत्वेन
एकतो निवृत्तावन्यतो निवृत्तेरावश्यकत्वात् इति चेन्न ॥ मूलपुरुषभारभ्याष्टमवरस्य मूलपुरुष
भारभ्याद्वितीयतृतीयादौ प्रसंगत्वात् । न चेष्टापत्तिः । शिष्टसंप्रदायासंमतत्वात् । तथा हि न वधू

2

107
4100

नामेकसंख्यात्वेनैव गणना ॥ नानेकसंख्यात्वेनेति भावः ॥ अत्रेदं प्रतिपादितं ॥ सूताइ सेकशेष इति ॥ सांबंधुसाम्यादित्युक्तेः ॥
 तेनापुत्राः पुत्र्यश्च पुत्रीत्वेन पुत्रत्वेन वा गणनीयः ॥ नष्टयकत्वेन ॥ तथा च मातुल्यस्य मात्रासहसंबंधसाम्येन मातुल्यं च
 त्रमातुल्यकन्यायाः मातुल्यपुत्रीत्वे प्राप्या निषेधः ॥ एवं पितृषु स्तः पित्रासहसंबंधसाम्येन पितृत्वात् तत्कन्यायाः पितृपु
 त्रीत्वेन निषेधः ॥ एवं पितृव्यपत्नीसगिन्यादेः ॥ पितृव्यस्य पित्रासहसंबंधसाम्येन पितृत्वात् तत्कन्यामातृत्वात् तत्पु
 त्रजन्यत्वरूपसंबंधसाम्येन तद्गिन्या अपि मातृत्वेन विवाहनिषेधः ॥ एवं यत्र विवाहनिषेधस्तत्र सर्वत्रोक्तं ॥
 तथा चेत्तं निगमेत् ॥ पितृपत्न्यः सर्वा मातरः स्तद्भ्रातरौ मातुल्यस्तद्गिन्या मातुल्यसारस्तद्भ्रातरौ
 सगिन्यस्तदपत्या निमागिनेयान्यन्यथा संकरकारिणः स्फुः ॥ तथा अध्यापितु रिति ॥ इदं सोपिंश्यात्ते
 च विधीति प्राच्याः ॥ चूडाबंधान्वयसां पिंश्यां मुक्ताहारबंधान्वयसां पिंश्यां मवयवान्वयसां पिंश्यां निर्वाप्यान्
 यसां पिंश्यां निर्वाप्यां शान्वयसां पिंश्यां चेति ॥ ५ तत्र ॥ यत्र समसंख्याकयोर्वधूवरयोरेकत्र
 सां पिंश्यां निवृत्तिरेकत्र सां पिंश्यां निवृत्तिस्तत्र चूडाबंधान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा कूटस्थो द्विजसंतान
 नयोः पंचमस्त्रीपुरुषयोः पुत्रिकापुत्रीवधूवरौ रिति ॥ यत्र समसंख्याकयोर्वधूवरयोः सां पिंश्यां

निवृत्तिस्तत्र मुक्ताहारबंधान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा कूटस्थो मन्तसंतानयोः षष्ठपुरुषयोः पुत्रिकापुत्रीवधूवरौ ॥
 यत्र वधूवरयोः स्वजन्यजन्यत्वं लतावयवान्वयसां पिंश्यां ॥ यथा वधूवरयोः पुत्रिकापुत्रीपुत्रौ ॥ ३ ॥ च
 त्रवधूवरयोः परस्परस्य निर्वाप्यत्वं तत्र निर्वाप्यन्वयसां पिंश्यां ॥ निर्वाप्यश्च पिंडदानादौ ॥ यथा ॥ वधूवरयोर्म
 तृष्वस्तपितृष्वन्नादयः ॥ ४ ॥ यत्र वधूवरयोः स्वनिर्वाप्यां ॥ शान्वयत्वं तत्र निर्वाप्यां शान्वयसां पिंश्यां ॥ व
 यथा ॥ वधूवरयोर्मोतृष्वस्त्रीयपितृष्वस्त्रीयपितृव्यपत्नीसगिन्यादयः ॥ ५ ॥ इदमवयवादि सां पिंश्यां
 पंचयपिवरमात्राधीनतदवयववर्तते ॥ पुंस्त्वात् ॥ तथा पिंश्यां पिंश्यां निवृत्तेरुभयोरप्यावश्यकत्वाद्
 मयग्नहणं ॥ अन्ये तु अवयवादि त्रिविधमपि सां पिंश्यां ॥ अन्येषामभावात् तन्मोवादेत्याहुः ॥ अन्ये
 तु द्विविधं सां पिंश्यां मिप्याहुः ॥ अवयवान्वयसां पिंश्यां निर्वाप्यान्वयसां पिंश्यां चेति ॥ तत्र अवय
 वान्वयसां पिंश्यां बादिनो विज्ञानेश्वरादयः ॥ चतुर्वारो वयवाज्ञेयामतुजीर्विक्रमेकुरे ॥ लग्नसम
 स्तां समेदं सिपितुस्त्ववयवाः परे इति शांकरसां पिंश्यां निर्वाप्यान्वयसां पिंश्यां बादि

४

नम्रं द्विकाऽपराकं माध्वमेधातिथिमाधवाद्यः॥ सापिंडता तु सर्वेषां गोत्रतः साप्तपौरुषी॥ पिंडश्चोद
 कदानं च आशौचं च तदा नुगमिति शौरन लिखितोक्तेः॥ तत्राद्यः मातृ पितृ द्वौ कैकशरीरावयवान्य
 पत्वमिति सापिंड्यलक्षणं॥ अत्र मवान्ययश्च क्वचित्साक्षात् क्वचित्परंपरयेति॥ यथा॥ पुत्रे मातृपि
 तृशरीरावयवान्यः साक्षात्॥ पितामहशरीरावयवः पितृमातृद्वौरेति परंपरया॥ एवं पितृव्य
 पितृव्यस्मादिपित्र्ये मातृव्यस्मात्तु वादिमातृकैरपि पितृमातृद्वौरेति॥ नन्वेवं भ्रातृपितृव्य
 भार्याणां सापिंड्यं न स्यात्॥ तत्रोक्तलक्षणाभावाच्चेदुच्यते॥ तत्र परंपरया भ्रातृपितृव्यशरीरा
 वयवान्यः॥ तथान्व॥ भ्रातृपितृव्यपत्नी पुत्रात् पितृव्यजन्मपुत्रशरीरस्य धारत्वेनारंभकत्वे
 नवाभ्रातृपितृव्यशरीरावयवान्ययोऽस्यैव॥ तथा पत्न्याः पत्या सहैकशरीरारंभकत्वेन
 सापिंड्यमिति॥ द्वितीये तु॥ मातृपितृद्वौ कैकपिंडदानक्रियान्वयत्वमिति सापिंड्यलक्षणा
 नन्वेवं सति भ्रातृपितृव्यादिभिः सह सापिंड्यं न स्यात्॥ तत्र क्रियेक्याभावादिति चेन्न॥ उद्दे

४

पंच

यद्यप्ये

अथ दत्तकादौ स्वमतोक्तिः पूर्वकूपरमतमनुवदति॥ १॥ एवं दत्ताद्ये च न्येतुपालके भिन्नगोत्रजेपैतृके पंचपुरुषं मातृ
 केतुत्रिपुरुषं मिति॥ २॥ एवं च ध्यायस्व वेसादिभ्यो कदयोक्तप्रकारेण दत्ताद्येषु दत्तः आद्यायेषां क्रीतादीनां तेषां सापिंड्यं ज्ञेयं॥
 उर्ध्वं सप्तमातृपितृबंधुभ्यां जीनश्च मातृबंधुभ्यः मादिति गोलमोक्तेः॥ अत्र चकारपालकस्येत्यर्थः॥ अन्येतुपालकेभि
 न्नगोत्रकेजनकाऽन्यगोत्रकेपैतृकेपालकपितृकुले पंचपुरुषं सापिंड्यं॥ मातृकेपालकमातृकुले त्रिपुरुषं॥ त्रिमातृतः
 पंचपितृतः पुरुषानमीत्यादौ हेतुपैठिनसिस्मृतेरिति त्यागः॥ तथा चैतेषां मते पालकसापत्निमातृकुले एकपुरुष
 मितिकैतुनिकन्यायेन संधिमिति भावः॥ ॥ अथ वक्ष्यमाणकूटस्थसमूहकुले यद्येकजाता वक्ष्यः केन्यस्तदा तद्वपानाया
 सहेतुकविशेषमाह॥ एकस्य वक्ष्योऽपि स्तुताः स्फुस्तदपीह तु॥ सर्वधसाम्यादेकैव गणितेत्यवधार्यतामिति॥ ४॥
 एकस्यापि संपिंडसंज्ञकस्यापि अपिरवधारणे स्तुताः कन्याः अपि वक्ष्योपदिष्टाः भवेयुः॥ तदपि तदापि॥ इह तु संपिंडकन्या
 गणनानियमये॥ एकैव गणिता गणनाकृता॥ इति अनेन प्रकारेण अवधार्यतां निश्चीयतां॥ तत्र हेतुः॥ संबंधसाम्यादिति
 संबंधः एकशरीरावयवान्वयरूप इति केचित्॥ एकपिंडदानक्रियान्वयरूप इत्यपरे॥ वयं तु एकशरीरावयवैकपिंड
 दानक्रियान्वयान्वतरूप इति॥ तस्य साम्यात् समत्वात् समानत्वादित्यावत्॥ तथान्व एकजातानां सर्वकन्या

न्यदेवतेनैकैकक्रियैक्यस्यानविवक्षितत्वात् ॥ देवदत्तकर्तृकक्रियायां येदेवतात्वनानुप्रविशंतितेषामध्येयः कोपि
 भ्रातृपितृव्यकर्तृकक्रियायामनुप्रविशतीत्युक्तितेः सहसापिंड्यं ॥ एवंतद्गुर्यापामपि सत्कर्तृकश्राद्धे
 सहाधिकारत्वेन सत्कर्तृकश्राद्धदेवताभिः सहसंपीड्यकरणविधिसत्त्वेन वासापिंड्यं न च मातुकादिषु
 तं नास्तीति वाच्यं ॥ मातामह रूपदेवते क्मात् ॥ न चैव गुरुशिष्यादेरपि श्राद्धदेवतात्वात् सापिंड्यं स्यात् ॥ किं चे ॥
 सर्वाऽमवेतु नृपतिः कारयेत्तस्य रिक्थत इति मार्कंडेयपुराणात् राज्ञोपि श्राद्धकर्तृत्वात्तस्यापि सापिंड्यप्रसंग
 इति वाच्यं ॥ तेषां मातृपितृकुलद्वयसंबन्धभावात् ॥ अन्यथापंचमस्तप्तमाध्वर्वैदे मातृतृपितृ
 तस्तथेति याज्ञवल्क्यवचने मातृपितृग्रहणवैयर्थ्योपपत्तेः ॥ अन्यथागुरुशिष्यादेर्देवदत्तमात्र
 कर्तृकश्राद्धदेवतात्त्वेन पितृदत्तसंपिंड्यभ्रातृपितृव्यकर्तृकश्राद्धदेवतात्वाभावात् ॥ एवं राज्ञोपि सर्वासा
 वप्रसक्तश्राद्धकर्तृत्वविधौ न सापिंड्यमिति ॥ बंधुसंगेन वासापिंड्यमसंगेन वासापिंड्यं चेति द्विविधं =
 ब्रूतः ॥ सतानंभिधते यस्मात्कन्यायाश्च सक्तस्य च ॥ तत्रैव सप्तमादनागम्यगानातुजायत इति ता
 व्यकारोक्तेः ॥ अन्यथापितृसापिंड्यनिषेधेन मातृसापिंड्यनिषेधसिद्धोपपत्त्युक्ता सापिंड्यवि

धानवैयर्थ्यापत्तेः ॥ तथा चोक्त्याऽनुगतलक्षणैः ॥ वधूवराभ्यन्तरमातृद्वारकपंचकक्ष्यापितृद्वारकस्य
 पंचकक्ष्याभ्यन्तरवधिकसमसंबंधवत्स्त्रीपुरुषसंख्याकत्वमिति ॥ एतत्पक्ष्यनापास्तोक्त्या बोधेन स्पष्टी
 भविष्यति ॥ ननु मन्वादिस्मृतिषु अवयवान्वयसापेक्षमिस्यादिसंज्ञा व्यवहारः कथमिति चेत् ॥
 सत्यं ॥ संबंधरूपापि लोकव्यवहारदर्शनात् ॥ यथा पुत्रमित्रेत्यादि ॥ एवं च यत्र साक्षात्संबं
 धस्तत्रावयवान्वयः ॥ यत्र परंपरासंबंधस्तत्र निर्वोप्यान्वयः ॥ अवयवान्वयापेक्षयानिर्वोप्या
 न्वयस्य सावकाशश्चेत्प्रतीतिः ॥ अत एवोक्तमधस्तात्संबंधलक्षणमन्यतररूप इति ॥
 ननु दत्तकादीनां प्रतिग्राहिकुले साक्षात्संबंधः कथं संघटेत् ॥ अवयवान्वयाभावा
 त् ॥ इति चेत् ॥ उच्यते ॥ पुन प्रतिग्रहविधिद्वारा अवयवान्वयसंभवः ॥ अंगार्हंगा
 दिति विनियुक्तमंत्रालिंगादिति ॥ विशेषस्तु गंधातस्तोत्रेयः ॥ विस्तारभयादिरमते ॥

मातापितरावित्येकं २ पितृपितृमातृपितृमातापितरावित्येकं ३ पितृपितृपितृपितृमातापितरावि
 ८ त्येकं ४ एतद्विषयं पञ्चकक्ष्या ॥ अस्यापि पूर्वोक्तदंपत्यष्टकस्यापि क्रमात् पूर्वोक्तमातापितृद्वन्द्वमात्रा पौत्रशब्दपतिषोडशकं ॥ पितृ
 मातृमातृमातृमातृमातापितरावित्येकं १ पितृमातृमातृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं २ पितृमातृमातृपितृमातृमातापितरावि
 त्येकं ३ पितृमातृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं ४ पितृमातृपितृमातृमातृमातापितरावित्येकं ५ पितृमातृपितृमातृपि
 तृमातापितरावित्येकं ६ पितृमातृपितृपितृमातृमातापितरावित्येकं ७ पितृमातृपितृपितृपितृमातापितरावित्येकं ८ पितृ
 पितृमातृमातृमातृमातापितरावित्येकं ९ पितृपितृमातृपितृमातृमातापितरावित्येकं १० पितृपितृमातृपितृमातृमातापि
 तरावित्येकं ११ पितृपितृमातृपितृपितृमातापितरावित्येकं १२ पितृपितृपितृमातृमातृमातापितरावित्येकं १३ पितृपितृ
 पितृमातृमातापितरावित्येकं १४ पितृपितृपितृपितृमातृमातापितरावित्येकं १५ पितृपितृपितृपितृपितृमातापितरावित्येकं १६
 एतद्विषयं पञ्चकक्ष्या ॥ इत्येकव्यक्तिरेकजन्मकदंपतीत्येवं प्रकारेण आसप्तकक्ष्यं ॥ सप्तानां कक्ष्यानां मर्यादानां समाहारः
 कक्ष्याप्रकोष्ठमर्यादाकांचीमध्ये भवबंधनेरत्नमण्डपः ॥ तदभिव्याप्यवर्तत इत्यासप्तकक्ष्यं ॥ उद्बोद्धादिअस्यक्रमात् पौत्रशब्दोक्तोक्त
 सप्तकक्ष्यांते ॥ नतद्विषयं मित्यर्थः ॥ वंशारंभकदंपतिप्रमितिः ॥ वंशाः वक्ष्यमाणेकस्मात् मिथुनात्सुतोयुद्धिनेति श्लोकोक्ता ॥ ४॥
 तेषां आरंभकाः जनकाः दंपतयः तेषां प्रमितिः परिमितिः संख्येतियावत् ॥ रदाः द्वात्रिंशद्विंशतिरिति ॥ प्रथमकक्ष्यायां दंपत्य

भावः ॥ उद्बोद्धात् ॥ द्वितीयायामेकं ॥ तृतीयायामेकं ॥ चतुर्थ्यां द्वे ॥ पंचम्यां चत्वारि ॥ षष्ठां मध्ये ॥ सप्तम्यां
 षोडश ॥ इति द्वात्रिंशदंपतय इति भावः ॥ ननुरदा इति बहुवचनं तस्मिन् प्रमिति रित्येकवचनां तस्मिन्
 च परस्परं विशेषण विशेष्यभावः कथं युज्येते इति चेन्न ॥ संख्यावाचकशब्दाणां नाले गारदिवि
 पर्यय इत्यनुशासनवलात् ॥ एवं सर्वत्र बोध्यं ॥ पितृकुले तु उक्तद्वात्रिंशद्वंशारंभकदंपतिसमूहः ॥ तास्ति
 निसर्गः ॥ एकैकान्वयकन्यकाः ॥ एकैकः पृथक् पृथक् स्थितकूटस्थ संज्ञकः ॥ तत्र अन्यपरस्परं वंशस्य
 कन्यकाः ॥ एकैककूटस्थ संज्ञकदंपती वंशस्वकन्या इत्यर्थः ॥ आसप्तकक्ष्यं सप्तपुरुषांतमर्यादार्थं
 कञ्चाङ्गव्ययं ॥ बुवेव च्यस्यर्थः ॥ सप्तानां मिथुनेयस्मात् पूर्वजादुभयवतः ॥ तदादिगणयेथीमातृ
 वरं यावच्च कन्यकामिति विश्वस्तुपाचार्योक्तेः ॥ अथ बुव इति प्रातिपदार्थे विवृणोति ॥ ॥ ७ ॥ एकस्मा
 मिथुनात्सुतोयुद्धिनेति तादृद्वयं तद्वयात्तस्माद्वद्वचनं कर्मण्यवतातोऽतः षोडशांतरदाः ॥ यावत्सप्त
 मकक्ष्यमग्निं क्रतवः कन्या इहे कान्यया तादंतैर्गुणितो रसेकस्व १६ शो वंशे संपिंडाः पितुः ॥ ४॥

एकः

एकस्मात्वंशारंभकदात्रिंशद्वंशस्यन्यतमः। तस्मात्। मिथुनात्। दंपतीरुपयुग्मात्। द्वात्रिंशद्वंशारंभक
दंपतीमध्यस्थैकदंपतीप्रभृतेतिव्यर्थः॥ तद्गुणेष्वपंतुमी। तथाचैकदंपतिरुपमिथुनेप्रथमकक्ष्या॥ तस्मात्।
अथ आरब्धः। जनितइत्यर्थः। संगकानंतरारंभप्रभृतास्तेष्वथोअथैस्यमनानार्थः। यशस्व्यारं
भार्थकत्वेति॥ सतः पुनः॥ १। दुहितापुत्री॥ २। एतत्तद्वंद्वितीयकक्ष्या॥ तद्वयात्। सतदुहितद्वयात्
अत्रसर्वत्रएकमिथुनेतिस्मृत्वाव्यतां। द्वंद्वद्वयं। सतसतदुहितराविलेकं॥ ११। दुहितसतदुहित
राविलेकं॥ २॥ एतद्वद्वयंतीमकक्ष्या॥ तस्माद्वद्वयात्॥ द्वंद्वचतुष्टयं। सतसतसतदुहितरा
विलेकं॥ १। सतदुहितसतदुहितराविलेकं॥ २॥ दुहितसतसतदुहितराविलेकं॥ ३। दुहितदुहितस
तदुहितराविलेकं॥ इतिद्वंद्वचतुष्टयचतुर्थकक्ष्या॥ ततश्चद्वंद्वचतुष्टयात्॥ अष्टचद्वद्वष्टकमित्य
र्थः॥ सतसतसतसतसतदुहितराविलेकं॥ १॥ सतसतदुहितसतदुहितराविलेकं॥ २॥ सतदुहितस
तसतदुहितराविलेकं॥ ३॥ सतदुहितसतदुहितसतदुहितराविलेकं॥ ४॥ दुहितसतसत

अथकूटस्थपुरुषमात्रस्योत्तरसंततिजनकत्वाभावाद्भयकुलकूटस्थदंपतीमतिवक्तुंआदौपितृकुलकूटस्थदंपतिपरिमितिमाह॥
उद्गोहःपितरौपितृश्वपितरौतजन्मकदंपतिद्वंद्वतस्याचतुष्टयमष्टकमतोप्यस्वकमात्मादृशः॥ वंशारंभकदंपतिप्रमितिरेत्यास
मकक्ष्याएकैकान्वयकक्ष्याःपितृकुलस्यासतकक्ष्यावे॥ इति॥ ५॥ ॥ वधूर्वरोवेत्यर्थः। वध्वावरस्यवेत्याधिकारात्॥ अथप्रथ
मकक्ष्या॥ तस्यापितरौमातापितरौ॥ एतद्वद्वंद्वितीयकक्ष्या॥ पितृश्वपितरौउद्गोहपितृमातापितरौ॥ एवमग्रेष्वुद्गोरित्यनुप
पज्यतां। एतद्वद्वंद्वितीयकक्ष्या॥ अत्रापितृश्वेतिपृथक्करणंमातृकुलवंशारंभकदंपतीनांपृथक्सत्त्वज्ञापनार्थं। तजन्मक
दंपतिद्वंद्वतयोःपितृमातापित्रोःजन्मजननंतत्त्वरोतीतिस्मृत्वात्। तत्रतद्वंद्वदंपतिद्वंद्वं। तस्मैःजायापतिपुंगवजन्मकद्वितीसर्वत्रयोजनी
यातथाच। पितृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृपितृमातापितराविलेकं॥ २। एतद्वंद्वद्वंद्वचतुष्टयकक्ष्या॥ तस्यपूर्वोक्तदंपतिद्वंद्वस्याचतु
ष्टदंपतिचतुष्टयं। पितृमातृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृमातृपितृमातापितराविलेकं॥ २। पितृपितृमातृमातापितराविलेकं॥ ३।
पितृपितृपितृमातापितराविलेकं॥ ४। एतद्वंद्वचतुष्टयपंचमकक्ष्या॥ अतोपि। अस्यापि। अतश्चतुष्टयी॥ तसेःसार्वविम
क्तिवत्त्वानुशासनात्। एतद्वंद्वचतुष्टयाप्यष्टकं॥ पितृमातृमातृमातापितराविलेकं॥ १। पितृमातृमातृपितृमातापि
तराविलेकं॥ २। पितृमातृपितृमातृमातापितराविलेकं॥ ३। पितृमातृपितृपितृमातापितराविलेकं॥ ४। पितृपितृमातृमातृ

नये एक वंशारंभकदंपसा वंशे। कन्याः दध्वाः। अग्निः कुतवः। अग्निशब्दस्त्रिंशसंख्यावाची॥ क्र
 तुशब्दः षट्संख्यावाची॥ अंकां नानामतो गतेरिति ज्योतिःशास्त्रमय्यादमात्रिषष्टिपरिमिता भवती
 ति भावः। तथा हि। प्रथमायां कन्याभावः। कूरस्थत्वात्। द्वितीयायां मेवं। तृतीयायां दे। नतुर्थां च व
 रि। पंचम्या मष्टौ। षष्ठ्या षोडश। सप्तम्या द्वात्रिंशत्। इति न्यायिक षष्टि संख्या का इति भावः। ता
 षष्टिपरिमिता कन्याः। दंतैः द्वात्रिंशद्भिः। गुणित्वा वर्धिताः। पितुर्वंशे कुले। रसे क र
 दृशः। रसाः षट्। दृक् षट्। दृक् षट्। दृक् षट्। पूर्वमन्याये नाना षोडशोत्तरदि
 सहस्रपरिमिताः सापिंडाः। संपिंडसंज्ञका ज्ञायन्ति॥ द्वात्रिंशद्गुणनं वंशा रण क व
 पतिप्रमितिना त्वयेद्यो त्मिति। एवमुक्तप्रकारेण पितृबंधुषु सप्तमात्। उध्वमेव वि
 वाह्यत्वं पंचमात्मात् बंधुषु॥ इति शंकरकृत सापिंड्यं निर्णयोक्तेरिति॥ ॥ ॥

दुहितरावियेकं। दुहितस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं। ६। दुहितस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ७॥ दुहित। दुहित
 दुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ८॥ एतद्वद्वष्टकं पंचकस्या॥ १॥ अतः द्वद्वष्टकात्। षोडशद्वष्टोडशकमित्यर्थः। स्मत्तस्मत्त
 स्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १॥ स्मत्तस्मत्तस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ २॥ स्मत्तस्मत्तदुहितस्मत्तस्मत्तदुहितराविये
 कं॥ ३॥ स्मत्तस्मत्तदुहितदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ४॥ स्मत्तदुहितस्मत्तस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ५॥ स्मत्तदुहितस्म
 तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ६॥ स्मत्तदुहितदुहितस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ७॥ स्मत्तदुहितदुहितदुहितस्मत्त
 दुहितरावियेकं॥ ८॥ दुहितस्मत्तस्मत्तस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ९॥ दुहितस्मत्तस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १०
 दुहितस्मत्तदुहितस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ ११॥ दुहितस्मत्तदुहितदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १२॥ दुहितदुहित
 स्मत्तस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १३॥ दुहितस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १४॥ दुहितदुहितदुहि
 तस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १५॥ दुहितदुहितदुहितदुहितस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १६॥ एतद्वद्वष्टोडश
 षष्टकस्या॥ अतः द्वद्वष्टोडशकात्। वदाः द्वात्रिंशतीत्यर्थः। स्मत्तस्मत्तस्मत्तस्मत्तस्मत्तदुहितरावियेकं॥ १७

रावित्सेकम्। मातृपितृमातापितरावित्सेकम्। एतन्मिथुनद्वंद्वचतुर्थकक्ष्या। तस्य पूर्वोक्तमिथुनद्वंद्वस्य। सा
गराः। चतुरद्वंद्वचतुष्कमिति यावत्। मातृमातृमातृमातापितरावित्सेकम्। मातृमातृपितृमातापितरावित्से
कम्। मातृपितृमातृमातापितरावित्सेकम्। मातृपितृपितृमातापितरावित्सेकम्। एतद्वंद्वचतुष्कपंचमकक्ष्या
तिपक्यकेरेकजन्मद्वंद्वपतीसेवंप्रकारेण। आपंचमकक्ष्यम्। पंचमकक्ष्याः। उदोदादिसागरास्तस्ययंतविहि
ताः तदभिव्याप्यवर्तमाना। अश्वमितिः। अश्वइति सप्तसंख्यावाची। सप्तपरिमितिसंख्याका। वंशारंभक
द्वंद्वपतीत्यनुषंगः। तथाहि। प्रथमकक्ष्यायां द्वंद्वपत्यभावः। द्वितीयायामपितृदभावः। मातृमात्रग्रहणात्।
तृतीयायामेकम्। चतुर्थी द्वे। पंचम्यांचत्वारिती द्वंद्वपतीसप्तकमिति भावः। अथैतत्कुलस्थकन्याः एका
न्यात्। एकः मातृकुलवंशारंभकसप्तद्वंद्वपत्यन्यतमः तस्यान्ययः वंशः। तस्मात्। तत्प्रभृतेरित्यर्थः।
एवंचायंप्रथमकक्ष्याभूतः पुंसुतेः पुमान्पुत्रः सुतापुत्री। एतद्वंद्वद्वितीयकक्ष्या। द्वंद्वद्वत्। पुत्रपुत्रीरूपद्वंद्व

द्वत्। द्वंद्वयुगम्। द्वंद्वस्य पुत्रपुत्रीरूपद्वंद्वस्य। युगद्वंद्वम्। पुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्र्यावित्सेकम्। एत
द्वंद्वयुगं तृतीयकक्ष्या। ततः पुत्रपुत्रीरूपद्वंद्वयुगात्। अध्ययः द्वंद्वचतुष्कम्। पुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रपुत्रीपु
त्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रीपुत्रीपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। एतद्वंद्वचतुष्कचतुर्थकक्ष्याइतः
एतद्वंद्वचतुष्कात्। अष्ट। अष्टद्वंद्वानी। पुत्रपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रपुत्रपुत्रिपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रपु
त्रिपुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रपुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रिपुत्रपुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रिपुत्रपुत्रिपु
त्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। पुत्रिपुत्रिपुत्रिपुत्रपुत्र्यावित्सेकम्। एतद्वंद्वद्वष्टकपंचम
कक्ष्या। आपंचमकक्ष्यम्। एकान्वयादिहरभ्यइतोहेत्यंतग्रंथविहितपंचमकक्ष्यांतम्। शरदोप्यः शरदिति पंच
संख्यायाः संज्ञा। क्षीणीत्येकसंख्यायाः पूर्वपरिभाषया पंचदश। तथाहि। प्रथमकक्ष्यायां पुत्र्यभावः। कक्ष्याभू
तस्यैव कूटस्थात्वात्। द्वितीयायामेकम्। तृतीयायां द्वे। चतुर्थींचत्वारि। पंचम्यामष्टाविति पंचदशेति भावः।

ताः सप्तगुणाः। सप्तवर्धिताः। मातुः कुलेवंशो। शराभविधवः। शराः पंचाभ्रंशून्यम्। विधुरेकं। एतेषां पूर्व-
 न्यायेन गणिते पंचोत्तरशतसंख्याकाः। सपिंडाः सपिंड संज्ञकाः। कन्याः भवतीति शेषः। अत्र सप्तगुणनं
 वंशारंभकदंपतिसंख्याताप्रयेणेति। आसप्तमासंचमासबंधुभ्यः। पितृमातृतः। अविवाद्यासगोत्राचसमा-
 नप्रवरातथेति स्मृतिरित्येनारदोक्तेरिति। ननु उभयकुलस्य कन्यानामन्योन्यमूलेनेन कतिसंख्याकां
 का न्याभवतीत्यत आह। कुलद्वयस्य कन्ययुक्तमिथः सपिंडकाः। हिमांशुदग्धरादशो विवाहकर्मवर्जिता इति
 ॥८॥ विवाहकर्मवर्जिताः। विवाहाख्ये कर्मणि वक्ष्यते नोक्ताः सपिंडकाः सपिंड संज्ञकाः। कुलद्वयस्य कन्यकाः।
 कुलद्वयं पितृमातृकुलद्वयं। तस्याः। तदुत्पन्नाः। ताश्च ताः कन्यकाः। मिथः अन्योन्यम्। युताः मिलिताः सप्तः
 दृ हिमांशुदग्धरादशः। हिमांशुरेकं। दृकुदे। धरा एकम्। दृकुदे। पूर्वन्यायेन एकविंशत्युत्तरैकविंशतिशतसं-
 ख्याका भवन्ति। पंचमी सप्तमी चैव येषां वैवाहिकी क्रिया। क्रियापरोऽपि ते पतिताः। शूद्रतां गताः। इत्युपश्रव-
 ११

अथ पितृकुलस्य सपिंडकन्यासंख्यामुक्त्वा मातृकुलवंशारंभकदंपतिमिति तत्कुलस्य सपिंडकन्यासंख्या-
 वाह। मातुर्जन्मददंपती च मिथुनद्वंद्वतयोः सागरास्तस्या पंचमकक्ष्यमश्वमिति नित्ये कान्वयात् सुते।
 दं द्वाद्वयुगंततोऽध्ययइतोऽष्टापंचकक्ष्यं शरद्वोप्यः सप्तगुणाः शराभ्रविधवो मातुः सपिंडा कुले इति।
 ॥७॥ अत्र उद्बोद्धुः पितरा वियनुषज्यते। अनेन ये पितृकुलस्य वंशारंभकदंपतिप्रथमद्वितियकक्ष्ये तएवा-
 त्रप्रथमद्वितियकक्ष्ये इति बोध्यम्। ननु पितृवंशारंभकद्वित्रिंशदंपत्यंतर्गतत्वेनोद्बोद्धुमातापित्रोर्गणितत्वेन
 त्रपुनर्मातुरिति मातृग्रहणमनर्थकमिति चेन्न। पितुश्चेति तत्र पृथुक्करणदुभयोः सांकर्यदोषपरिहारा-
 र्थकत्वादेति। मातुः द्वितीयकक्ष्ये कदेशभूतजनन्याः। जन्मददंपती च। जन्मदइति। जन्मदौ च दंपती चेति समा-
 नाधिकरणः समासः। जन्मदेति सर्वत्रानुर्ध्वं जनीयम्। तथा च मातृमातापितरौ। पतद्वंद्वं तृतीयकक्ष्या। त-
 योः पूर्वोक्तमातृजन्मददंपत्योः मिथुनद्वंद्वमिथुनं युग्मम्। दंपतिरूपम्। तस्य द्वंद्वयुग्मम्। मातृमातृमातापित-

पंचमी तद्वत्तु पितृ पक्षे नुप्ययं विधिः । सप्तमी च तथा बंधी पंचमी च तथैव च ॥ एवमुक्त्वा ह्येते
 कन्या न दोषः शाकटा यतः । तृतीयां चतुर्थीं विपक्षे यो रूपायोरपि । विवाहयेन्मनुप्रह्वाराश
 यो गिरायमः । यस्तु देशानुस्तेषां कुलमार्गे याचेद्देहत् ॥ निसं संव्यवहार्यस्य द्वे देहे तत्प्रह्वार्यं
 ते इति चतुर्विंशति मतात् । समान दत्ताद्ये जायेते तौ मिथः संवत्सयतस्तृतीयसंगच्छावहेव
 तुर्ये संगच्छावह इति शतपथश्रुतेः । समानात् एकस्मात् । अन्तमोक्ता वरः । आद्या भोग्या वधु
 रिसर्गः ॥ चतुर्थी मुद्देत्कन्यां चतुर्थः पंचमो पिता । पाराशर्यमतेषां पंचमो न तु पंचमी मि
 ति पाराशर्योक्तेः । सानिकर्षे विकर्तव्यं त्रिगोत्रं परतो यदीति देवलेतेः । असंबंधा भवेन्मा
 तुः पिंते नैवोदकेन वा ॥ सा विवाहा द्विजातीनां त्रिगोत्रांतरिता च यो लेवदुन्मनूते ॥
 त्रिगोत्रगणानां च वधून् रमातामहगोत्रायेक्ष्यान तु स्वापेक्षया ॥ तथा हि ॥ वधूपक्षे वारपि
 न गोत्रं वरपक्षे वधूपितृगोत्रं वधूमातामहगोत्रं वरमातामहगोत्रमिति गोत्रं यमिति
 २ अन्यथा पितुः पितामहदुहितुदौहित्री परिणयोऽस्या तच्छ्रद्धाः मातामहगोत्रायेक्षया तु त्रिगोत्रांतरि
 तैर्विवाहप्रसंग इति संबधतत्वादयोगो उच्यते इति ग्रंथा इति निर्णयसिंधुः

१२

यदा मातामहगोत्रं तत्तु-यंतरगोत्रं तत्तु त्रीं गोत्रमिति । यदा मातामहगोत्रं मातामहापितृगोत्रं मातामहापितृस्वर्गोत्रमि
 भावः । यस्तु चतुर्विंशति मते पंचमी विवाहः स्तत्र विशेषः शाकलीये ॥ भवेतां पूर्वजा तृप्तौ तयो
 रपि च संततिः । पंचमः पंचमी कन्या न तत्र वरमे द्विजः । कन्येदे पूर्वजा स्यातां संततिः स्यान्न पार
 पि । पंचमः पंचमी तत्र वरः कन्या समुद्देहत् ॥ कन्या पुत्रौ च तं भूतो पूर्वजा संततिस्तयोः । यत्र
 स्याद्दूरयेन न पंचमः पंचमी मवीति । यस्तु । माता पुत्री स्वसास्य । ज्ञा सापेज्ये भिन्न गोत्रजे ॥
 सप्तमा त्पंचमादवी गध्वं शस्ता स्मृता बुधैरिति । तन्न । अविरुद्धसंबंधामुपयच्छेदिति
 गृह्यपरिशिष्टाद्युक्तेः ॥ तथा चाग्रे वक्ष्यामः ॥ ॥ ननु मातुलस्य सतामृदुमातुगोत्रां
 तथैव च ॥ समान प्रवरान्नैव त्यक्त्वा चांद्रायणां चरेदिति शातातपवचनात् ॥ पैतृषसेया
 भगिनी स्वस्त्रीयां मातुरेव च ॥ मातुश्च भ्रातुरास्य गत्वा चांद्रायणां चरेदिति मनु वचना
 त् । तच्च मातुल कन्यादिविवाहनिषेधप्रतीतेस्तृतीयादिविवाहः कथं युज्येतेति चेन्न ॥ त

(ति) यदा मातामहगोत्रं तत्तु त्रीं गोत्रमिति । यदा मातामहापितृगोत्रं मातामहापितृस्वर्गोत्रमि
 भावः । यस्तु चतुर्विंशति मते पंचमी विवाहः स्तत्र विशेषः शाकलीये ॥ भवेतां पूर्वजा तृप्तौ तयो
 रपि च संततिः । पंचमः पंचमी कन्या न तत्र वरमे द्विजः । कन्येदे पूर्वजा स्यातां संततिः स्यान्न पार
 पि । पंचमः पंचमी तत्र वरः कन्या समुद्देहत् ॥ कन्या पुत्रौ च तं भूतो पूर्वजा संततिस्तयोः । यत्र
 स्याद्दूरयेन न पंचमः पंचमी मवीति । यस्तु । माता पुत्री स्वसास्य । ज्ञा सापेज्ये भिन्न गोत्रजे ॥
 सप्तमा त्पंचमादवी गध्वं शस्ता स्मृता बुधैरिति । तन्न । अविरुद्धसंबंधामुपयच्छेदिति
 गृह्यपरिशिष्टाद्युक्तेः ॥ तथा चाग्रे वक्ष्यामः ॥ ॥ ननु मातुलस्य सतामृदुमातुगोत्रां
 तथैव च ॥ समान प्रवरान्नैव त्यक्त्वा चांद्रायणां चरेदिति शातातपवचनात् ॥ पैतृषसेया
 भगिनी स्वस्त्रीयां मातुरेव च ॥ मातुश्च भ्रातुरास्य गत्वा चांद्रायणां चरेदिति मनु वचना
 त् । तच्च मातुल कन्यादिविवाहनिषेधप्रतीतेस्तृतीयादिविवाहः कथं युज्येतेति चेन्न ॥ त

तां परिवर्जयेदिति ॥ तथा ॥ ब्रूनामेकजातानामेकस्वेत्पुत्रवान्मनेत् ॥ सर्वे ते तेन पुत्रेण पुत्रिणो
 मुनिरब्रवीदिति मनुस्मृत्योक्तविधिना यदि बहूनां पुत्रस्तदा तेषां सर्वेषां मायासगिनी तत्सुता वज्र
 यत् ॥ तथा ॥ ज्येष्ठे भ्राता पितुः सम इति मन्त्रे स्तरपत्न्यामात्तत्वात् ॥ तपितुर्माता महत्वात् ॥ ज्येष्ठे भ्राता
 तपत्नी भगिनी तत्सुता वनविवाद्याते ॥ तथा ॥ पित्रोः पितृणां विना सत्ते केचित् ॥ तथा ॥ धाम्नी
 पुत्री तत्सुतारं नैव वीरयेदिति शाकलः ॥ तथा गायत्र्या उपदेष्टुं श्रुत्वा नैवोद्धृत्य हेतुः ॥
 गुरोश्च कन्यां गुरोः स्यात्तत्सुतत्वात् ॥ पित्रेऽप्यते ॥ पुरुषत्रयपत्न्यैर्भ्रातृदेवैर्न दिव्यते ॥ वाक्यसंब
 धकृतानां तु स्नेहसंबंधसागिनी ॥ विवाहो जनकतत्त्वो लोकागच्छः प्रसज्य इत्याचार्यगुरु
 मित्रकन्या न विवाद्याः ॥ इति स्मृतिषु विरुद्धसंबंधा विवाहो निषेधदर्शनात् दिवेत् ॥ उच्यते ॥ अत्र के
 चित् ॥ कन्याया असंविदा मित्रविशेषपावद विरुद्धसंबंधां नित्यस्यापि पृथग्विशेषपात्वात् ॥ दत्त
 नादेव तासां मविवाहस्य तन्मिस्याद् ॥ अन्ये तु ॥ साक्षात्परं पर्यायात् ॥ लस्य वयनात् ॥ यत्संभवे
 न अवयवान्यथा सापि ज्येष्ठेन तासां मविवाहस्य तन्मिस्याद् ॥ ननु ॥ तदवयवसंबंधे संविदुच्यते ॥

कथां चित्संबंधेषु भवेदिति विरुद्धसंबंधेषु कथं युज्येतेति चेन्न ॥ उच्यते ॥ तत्रापि तत्संभव इति ॥ यथा ॥ इत्थं प्रतिष्ठा
 ति ॥ अवयवसंबंधो द्विविधः ॥ साक्षाद्रूपः परंपरारूपश्चेति ॥ तत्र साक्षाद्रूपो मातृपितृभ्यां तत्तुल्यैः स्त्रैः स्तुल्यैश्च
 ॥ मातापितरौ प्रसिद्धौ ॥ तदुपलक्षितजननी जनको च गृह्येते ॥ तत्तुल्यत्वं च क्वचित् ॥ जन्मदजन्यत्वेन ॥ यथा ॥ मातृ
 ससुमातुल्यत्वात् ॥ पितृससुपितृव्याभ्यां च ॥ तत्र मातृसोदरो मातृतुल्यः ॥ पितृसोदरो पितृतुल्यः ॥ क्वचित् तज्जन्या
 भ्युदयकर्मकर्तृत्वेनातज्जन्यः पुत्रादिः ॥ यथा ॥ उपाध्यायाचार्यगुरुर्वादिभिः पुंभिः सपत्नीभिः स्त्रीभिस्तदन्यथा ॥
 दिस्त्रीभिश्च ॥ तत्र पुमांसः पितृतुल्यः स्त्रियो मातृतुल्यः स्त्राः स्त्रावयवसंबंधिनः ॥ भार्या पुत्रपुत्रसुतजन्याश्च ॥
 मात्रापि पुत्रपुत्र्योतुल्योतज्जन्या अपि तथा ॥ स्वतुल्यत्वं च क्वचित् स्वजन्मदजन्यत्वेन यथा भगिनी भ्रात्रादिना ॥ तत्र
 ज्येष्ठभ्रातुः पितृतुल्यत्वं तत्पत्न्यामातृतुल्यत्वं ॥ तत्र स्त्रियः पुमांसश्च तुल्यः ॥ क्वचित् स्वाभ्युदयकर्मकर्तृत्वेनापि यथा
 मित्रशिष्यादिभिः परंपरासंबंधस्तत्तन्मित्रैः ॥ ते च मातुल्यपितृव्यभ्रातृपुत्रमित्रशिष्यादिपत्न्येसादृहि
 तरश्च ॥ अपरे तु ॥ तातां बान्धितयं सपत्नजननी माता महादित्रयं सस्त्रिस्त्रीतनयादितातजननी स
 भ्रातरः सस्त्रियः ॥ तातां बान्धितयं सपत्नधवयुग्जायापितासदुरुः शिष्याः ॥ पितरो महालयविधोती
 र्थतथा तर्पणे इति संग्रहे ॥ तथा ॥ पितृबंधं धृत्वा तत्बंधनात्मबंधं स्तथैव च ॥ एतां संतर्पयेन्नित्यं तर्पणे

चमहात्म्ये इति स्मृतं तरोत्पत्त्या च सर्वेषां निर्वीपत्वा निर्वीप्य सापिंड्ये नैव ता साम विवाह्यत्
 मित्वा दुःखं वयं तु अवयवान्वयनिर्वीप्यान्वयस्य संभवात् विशेषस्तु ग्रंथांतरेभ्यो ज्ञेय इति ॥ १५ ॥
 ॥ इति श्रीमद्भट्टकलिंगेश्वरात्मजभट्टनागेश्वराचार्येण चैतादृशश्लोकिप्रकाशिका सापिंड्यमं
 जरी समाप्ता ॥ ॥ शके १७२९ प्रवर्तमाने सिद्धार्थे संवत्सरस्य कात्तः कवद्विचतुर्थ्यां मंदवासरे
 इदं पुस्तकं नरगुंद्यामेधोपेश्वरोपाह्वानं तयज्वेस्त सरवारामसरिणात्तेरवनं समापितं ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥

१०७
 ४(A)

सापिंड्यमंजरी

भट्टनागेश्वर विरचिता

१०७
 ५(A)

यथोक्त सापिंड्य निरुसर्गं नरं तत्र स्तु कन्या जननी पदी स्यात् ॥ पुत्री यदि स्याद्गुणिनी यदि स्यात् तयोर्विना
 हो न कदाचिदेव ॥ १० ॥ यथोक्त सापिंड्य निरुसर्गं नरं ॥ उक्तं बंधावस्थे वे स्याद्युक्तं ॥ सापिंड्यं चित्तमा
 तसापिंड्यं न दत्तानि कन्यायथोक्त सापिंड्यमित्युच्यते ॥ तस्य निरुतिः परिहारः ॥ तस्या अनंतरं
 अष्टमं कन्याप्रभृतिमित्यर्थः ॥ तत्र स्तु कन्या अष्टमं कन्यादि स्तु कन्या ॥ जननी माता ॥ १५ ॥ मातृ
 समसंबंधवती यदि स्यात् ॥ वरस्येति शेषः पुत्री दुहिता ॥ तनुस्य संबंधवती यदि स्यात् ॥ ॥ म
 णिनी कन्या चैव भवति स्वसा ॥ तत्तदृशं संबंधिनीमादि स्यात् ॥ तथा जनन्यादि संबंधवत्त्वा सह
 स्यर्थः ॥ विवाहः कदाचिन्नेव भवति ॥ कन्या चानुत्सापिंड्यमातृ संज्ञायदा भवेत् ॥ स्वसृ संज्ञा धृवा पु
 त्री ॥ न विवाहादिजातिरिषिरिनिशा कलकैरिति ॥ ननु यद्यपि तत्र स्तु कन्या स नैनेतरत्र स्तु नो कन्या
 नां जनन्यादिसेवि विवाहः संभवति ॥ तथा अपि तत्स्मृत्याचारविरुद्धं ॥ तथा हि ॥ गृहिपरिशिष्टं ॥
 अविरुद्धं संबंधां उपपद्यते तदप्युक्तं ॥ पितृमातृसाम्ये विरुद्धाय धायायाश्चिह्नं दुहिता पितृव्यपत्नी
 स्वस्वति ॥ तथा स्मृतिमहार्णवः ॥ पितृव्यपत्नी मागिनी तत्सुता परिवर्जयेत् ॥ सापतिमातृपतिगिनीत